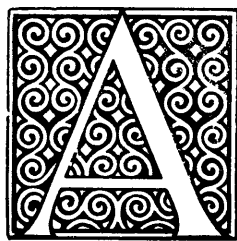

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ELSŐ KAUKÁZUSI HADJÁRAT.

Az orosz-török diplomáciai viszony megszakítása után közvetlenül megkezdődtek a Kaukázusban az ellenségeskedések. Oroszország itt is elárulta, hogy Törökországot már kezdettől fogva meg akarta támadni, s hogy az európai háború kitörésekor eltökélt szándéka volt Konstantinápoly felé gravitálni. Míg ugyanis Törökország csak akkor kezdett fegyverkezni, mikor a diplomáciai tárgyalások már nagyon éles fordulatot vettek s így 1914 október végén az orosz határon tett előkészületei csak a kezdet állapotában voltak, Oroszországot teljesen készen érte a szakítás; ő már régen nagy hadsereget vonultatott fel a török határ mentén.

Kezdetben az egész orosz kaukázusi hadsereg 10 hadtestet tett ki, összesen mintegy 400.000 emberrel. Oroszország gyorsan döntő csapást akart mérni a gyanutlan törökre. Szerencsére a német-osztrák-magyar októberi offenzíva a kaukázusi hadsereg tekintélyes részét az északi határterre vonta, mindazonáltal Oroszországnak még mindig maradt mintegy 250.000 emberből álló hadserege (körülbelül 150.000-nyi harcoló állománnyal), mely minden pillanatban készen állott a támadásra. Ezzel szemben Törökországnak a határ mentén mindössze gyenge határmegfigyelő csapatai voltak, a tulajdonképpeni hadsereg felvonulása még csak éppen hogy megkezdődött. S még a megkezdett felvonulás is csak lassan haladt, hisz a töröknek az egyetlen — nem nagy teljesítőképességű, mert nem is egészen kiépített — konstantinápoly—

erzerumi vasútvonalon kívül más közlekedési út nem állott rendelkezésére. Hacsak a feketetengeri nehézkes víziutat nem számítjuk, mely azonban — kivált gyorsaság szempontjából — az első időszakban nem sok előnyvel járt.

AZ ELSŐ OROSZ OFFENZÍVA.

Minden körülmény kedvezett az oroszoknak, hogy a kezdeményezést gyors elhatározással magához ragadja. Oroszország fel is ismerte a helyzetet s tőle nem szokott gyorsasággal cselekedett. Már 1914 november elsején megindultak az orosz tömegek s öt oszlopban haladva, átlépték a török határt, főerővel a megerősített Karsz—Alexandropol-területről a török-örmény főváros, Erzerum felé, másik négy kisebb oszloppal a tengerpart, továbbá a Csorok, illetve Murad-folyók mentén és a Perzsa határ közelében a Van-tó irányában indulva el. Az öt oszlop közül az Erzerum felé vonuló hadsereg volt a legfontosabb, mert ez ígért leggyorsabb eredményt. Csakis itt voltak meg nagyobb erők alkalmazására a szükséges előfeltételek, amennyiben a Karsz—Erzerum közti 150 kilométeres területen hiányzott csak a vasúti összeköttetés, de Erzerumtól részben vasút vezetett Konstantinápoly felé. Csakis itt lehetett tehát remélni, hogy előnyomuló nagyobb haderők számára az utánszállítást, úgy ahogy, biztosítani lehet. Minden más út nehezebb volt.

Törökországot az ellenség nem várt gyors fellépése meglepte. Kénytelen volt határcsapatokat harcolva lassan visszavonni. S itt mutatkozik már a német vezetés befolyása. Míg a

Balkán-háborúban a törökök beérkező csapataikat azonnal részenként dobták harcba s így erejüket szétforgácsolva, részletenkénti vereségnek tették ki, a német vezetés másként intézkedett. Ők első feladatnak tekintették, hogy egy teljes hadsereget hozzanak össze, mely teljes harc készségben veheti fel a harcot az ellenséggel. Engedték tehát, hogy az orosz előnyomuljon. Segítségükre volt ebben a kietlen, vad terep és a török határvédő csapatok önfeláldozó vitézsége. A kettő együtt azt eredményezte, hogy az orosz hadsereg csak nagyon lassan tudott előnyomulni. Öt nap alatt az orosz főerő csak Köprikőjig jutott, vagyis 40 kilométerre a határtól, ami megfelel napi 8 kilométer előnyomulásnak. S már itt oly nagy nehézségek toltak az orosz seregek útjába az erős havazás, hideg folytán, hogy a behavazott hegyszorosokon nem tudták az élelmet utánszállítani. Az előnyomulást be kellett szüntetni. Hogy nemcsak pillanatnyi fennakadásról vagy pihe-nésről volt szó, hanem az orosz hadvezetés egyszerűen nem tudott tovább előnyomulni s nem is számított arra, hogy az offenzívát egyhamar folytatni tudja, mutatja az a körülmény, hogy Köprikőj elérése után azonnal megkezdették az elért vonal megerősítését.

Sietniök kellett. A török hadsereg folyton erősödött, a támadást mindennap várni lehetett. Már két nap múlva, november 7-ikén, megjelentek az előnyomuló török hadsereg elővédjei s szívós harcok után visszavetették a Köprikőjből előretolt orosz elővédeket, melyek kénytelenek voltak a megerősített főállásba

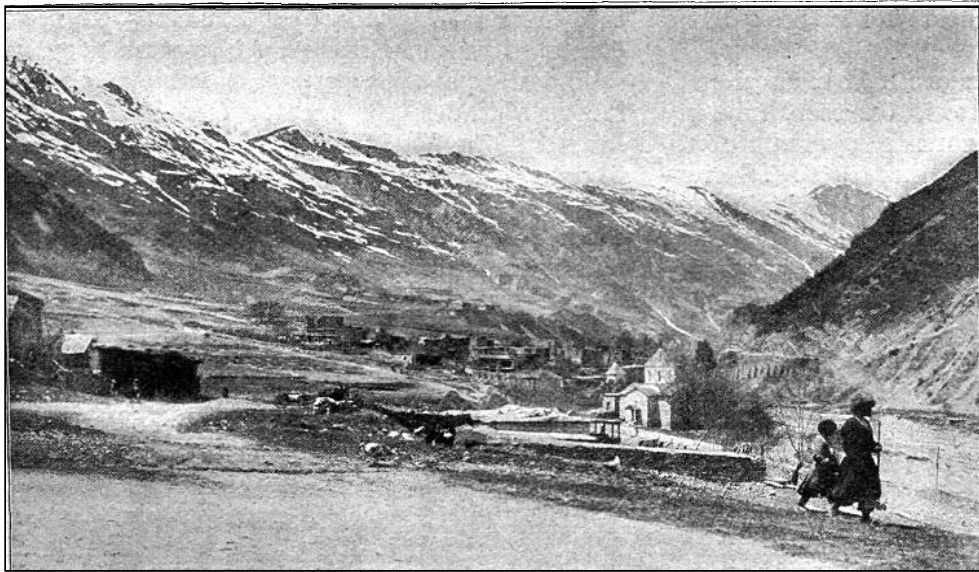
visszavonulni. A török hadsereg pedig feltartóztathatatlanul hömpölygött tovább. November 11. és 12-ikén megtámadta az oroszok fővédelmi állását Köprikőjnél s a cár hadseregére döntő csapást mért. Az oroszok offenzív sikerei tehát még két hétig sem tartottak.

A TÖRÖK ELLENTÁMADÁS SIKERE.

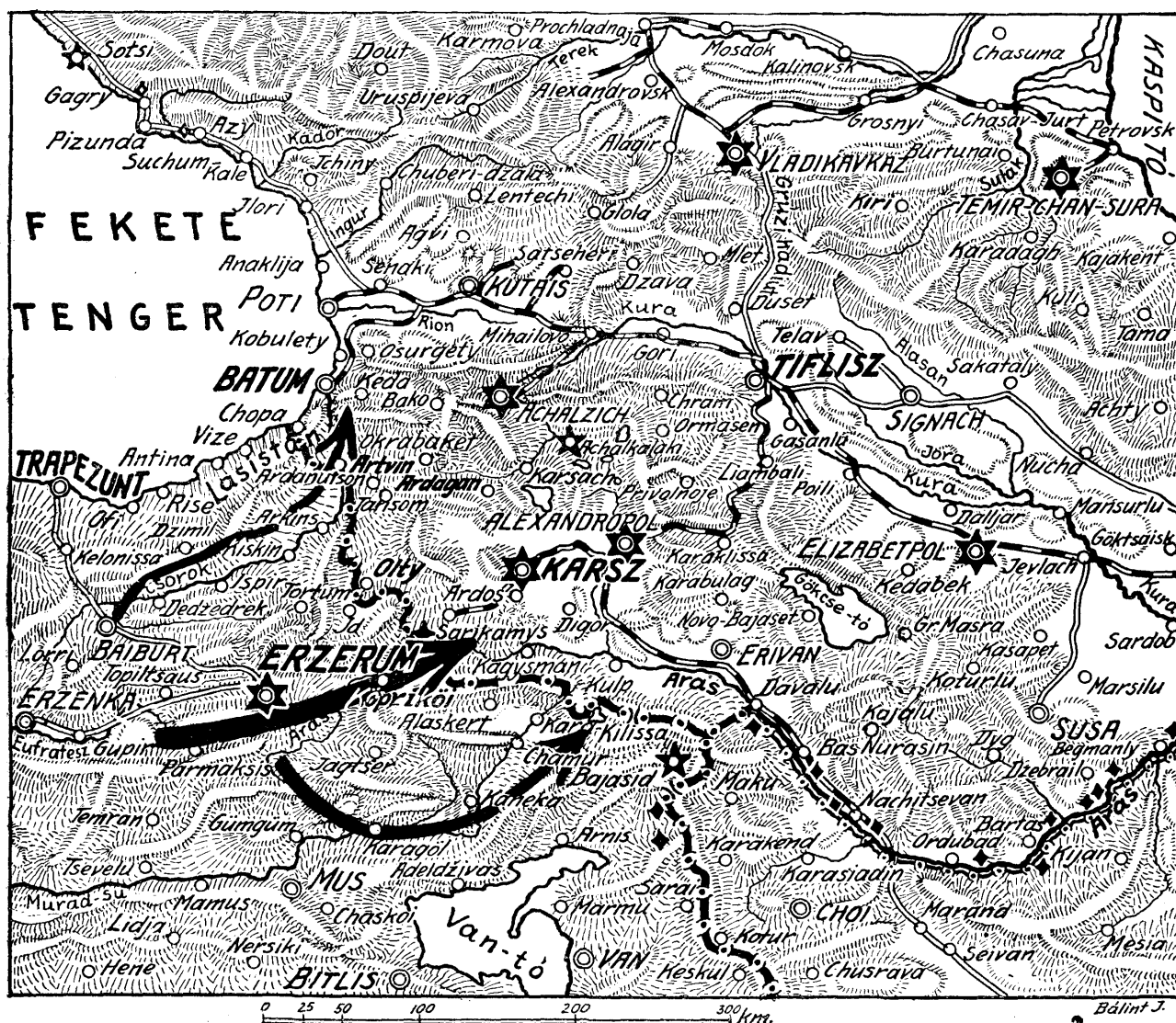
Érdekese s tárgyilagos hűséggel foglalja össze az első összecsapás eredményét a november 12-ikén kiadott török hivatalos jelentés: »Allah segítségével az ellenséget állásának elhagyására kényszerítettük. Az egész vonalon hát-ról, mindenütt üldözzük.

Az oroszok meg akarták ismételni a szárazföldön is a meglepő támadást, mint megkísérelték azt a tengeren is a török flotta ellen. Hadüzenet nélkül 1914 november 1-én öt oszlopban átlépték a kaukázusi határt; minden kétségen felül áll, hogy a hadműveletek ily gyors megkezdését hosszú ideje tartó előkészületek tették csak lehetségessé. Dacára az ellenség előkészületeinek, határcsapataink bátran és ügyesen végezték el a nekik szabott feladatokat. Eleinte igen lassan visszavonultak, miközben az ellenségre erős visszacsapásokat mértek. Az oroszoknak ezzel nagy veszteségeket okoztunk és ezenfelül időt nyertünk ahhoz, hogy a közben beérkezett csapaterősítéseket csoportosítsuk. Előcsapataink szívós ellenállása következtében az ellenségnek minden erőfeszítése dacára sem sikerült a határ átlépése után továbbjutni mint Kolbachie és Köprikőj környékéig.

A kozákok Köprikőj ellen intézett egy támadását egyik lovas-hadosztályunk visszaverte. November 5. és 6-ikán az ellenség beszüntette a további előnyomulást s megkezdte állásainak megerősítését. Hadseregünk tehát megállította a további ellenséges előnyomulást s megkezdte az előkészületeket a támadásra. November hó 7-ikén megkezdtük az offenzívát. Az ellenség Köprikőjtől nyugatra húzódó előkészített állásaiban erős

Mleti állomás a Kaukázusban, a grúz hadiút mellett.

A törökök kaukázusi támadó hadjáratának térképe. A nyílak a törökök előnyomulásának irányját jelzik.

ellenállást fejtett ki, ennek dacára november 8-ikán folytattuk a támadást. A délután folyamán bátor csapataink behatoltak az ellenség sáncaiba s elfoglalták állásait, melyeket négy gyalogezred, egy tüzérezred és egy lovashadosztály védett. (Ezek voltak az orosz előretolt csapatai. — A szerk.) Az ellenség visszavonult s megszállt Köprikőjnél egy második, erősebb állást s oda erősítéseket vont be. November 9-ikén már egy orosz hadosztály és az egész 1. kaukázusi hadtest szemben állott velünk. (Ez volt az orosz főerő. A szerk.) Az ellenséges arcvonalt mintegy 15 kilométer kiterjedésben az Arasz-folyótól északra egészen a hegy gerincéig húzódott, egész hosszában erősen meg volt erősítve, a balszárnyon erős tartalékok állottak. November 10-ikén

hadseregünk előkészületeket tett a további támadásra, mely másnap, 11-ikén általános rohammal kezdődött. Véres kézitusa után délben szuronyrohammal vettük be Köprikőjt, az ellenség egyik támaszpontját. Az éj beálltaig az ellenséges állások háromnegyedrésze a kezünkben volt. Éjjel folytattuk a támadást s szuronnal bevettük az 1905-ös magaslatot Köprikőjtől keletre s ezzel az ellenség utolsó támaszpontja is a kezünkre jutott. November 12-ikén győzelmünk végleges volt, az összes ellenséges állásokat elfoglaltuk, egy egész orosz hadtestet megvertünk és menekülésre kényszerítettük. Bátor csapataink megkezdték az üldözést. Az ellenséges hadsereg zömének megverése után bizonyosan hamarabb visszavonulásra fogjuk kényszeríteni azokat a gyengébb ellen-

séges oszlopokat is, melyek Tortum és Karaklissza környékén még tartják magukat.

Az ötnapos harc és a hegyvidék okozta fátalmak dacára csapataink hangulata kitünő. A kezünk közé jutott ellenséges foglyok és szökevények állapota arra enged következtetni, hogy az ellenség erkölcsi ereje megrendült.

A Köprikőj körüli harcok hevességét mutatja, hogy török jelentés szerint az oroszok 4000 halottat, ugyanannyi sebesültet, 500 foglyot veszítettek s a török csapatok 10.000 fogvert és nagymennyiségű lőszert zsákmányoltak.

Ily győzelem után természetesen a legérelmesebb üldözésnek kellett volna következni. Ennek azonban nagy akadálya volt, hogy megkerülő utak — különösen a mély hó miatt is — nem álltak rendelkezésre, a direkt üldözés pedig az aránylag keskeny völgyben alig kecsegtetett nagy eredménnyel. Kisebb ellenséges utóvédek is fel tudták tartóztatni az üldözőket, kik hely hiányában nagyobb erővel nem léphettek fel. Így a győzelmet a terep és időjárás nehézségei folytán nem lehetett teljesen kiaknázni, meg kellett elégedni egyelőre azzal, hogy az ellenség nemcsak megállt, hanem eddig kivívott eredményeinek feladására is kényszerült. Ám a siker még így is jelentékeny volt, hisz az oroszok jól előkészített, meglepetésszerű támadását verte vissza s megismétlését hosszú időre elhárította.

A TÖRÖKÖK TOVÁBBI ELŐNYOMULÁSA.

A további hadieseményeket a szétagolt kaukázusi harctéren *Imhoff pasa* német tábornok 1914 november végén a következőkben ismerteti:

»Lasistanban a törökök három oszlopban nyomultak Batum és a Csorok-vidék felé, megszállták a tengerparthoz közelfekvő Liman várost, majd elfoglalták Kura, Borcsika helységeket, Artvint és hatalmukba kerítették a Csorok-folyó jobbpartján elterülő vidéket. Eltekintve a török offenzíva kedvező lefolyásától, az itt kivívott eredmények a Batumtól immár csak néhány kilométernyire álló ozmán hadseregek számára azért bírtak döntő fontossággal, mert ezekkel a batum—ardahani műút megszakítottatott s vele együtt az orosz centrum és a Batumnál álló orosz erők közvetlen összeköttetése.

Az erzerum—karszi műúton a törökök főereje a köprikőji és egy ettől keletre fekvő második orosz védelmi vonal meghódítása után átlépte az orosz határt és üldözte a Karsz vára felé visszavonuló orosz főerőt.

Tovább délkeletnek a török hadműveletek Bajazid vidéke ellen irányultak. A Karaklisszánál lefolyt sikeres harcok után a Muradvölgyben fekvő Tutak helységnél szintén a török fegyvereknek kedvezett a szerencse.

Mint a leírásból látjuk, a török hadsereg említett hadműveletei mind a Konstantinápoly — Erzerum közti vasútvonalra voltak bázisra s onnan indult ki a három hadsereg Batum—Karsz, illetve Bajazid felé. A három oszlop hadműveleti célja nyilvánvaló. A Batum felé haladó oszlop egyrészt a tengerpartot a batumi kikötőt és vasúti végállomást akarta hatalmába keríteni, a középső és egyszersmind főoszlop az orosz Kaukázus tartomány szíve, Karsz és Tiflisz felé volt irányítva. Végül a legszélsőbb jobb oszlop célja

126 Török málhás tevék a Kaukázusban.

Frankl E. Berlin, felvétele.

volt a perzsa határ mentén Orosz-Kaukázusba betörni s ezzel az orosz főerőket Perzsia határáról elzárni s az ott felvonult orosz erők összeköttetését elvágni.

A hadműveleteket a török Kaukázus-hadsereg főparancsnoka, Posseldt pasa német tábornok vezette, kinek vezérkari főnöke a német katonai küldöttség egy tagja, Lange őrnagy volt. Az előrelátó és erélyes vezetés mellett a bátor, szívós és harcrakész török hadsereg az oroszokat állandó visszavonulásra kényszerítette.

1914. év december hó végén *Imhoff pasa* szerint a hadihelyzet a következő volt :

A török kaukázusi arcvonal balszárnyán a Batum ellen irányított hadoszlopok december hó folyamán is mindenütt eredményesen harcoltak. Az északi szárny elérte a Csorok-folyót, majd azt átlépve, Batum és az Acsra-vidék felé fordult s itt Keda helységet elfoglalta. Az oroszok egy partraszállási kísérletét, melynek az volt a célja, hogy Goime felől a török szélső balszárnyat átkarolhassák, a törökök meggyűlölték; a partraszálló csapatok súlyos veszteségek mellett verettek vissza. Az oroszoknak egy Batumból a Csorok-folyó irányában végrehajtott előretörése meggyűlölt, kénytelenek voltak ismét visszavonulni. Ezzel szemben török csapatzállítmányoknak sikerült a török flotta védelme alatt Trapezunttól keletre partraszállani és a kaukázusi hadsereghez csatlakozni, anélkül hogy az orosz flotta ezt a szállítást képes lett volna megzavarni. Sőt december 24-ikén egy török cirkáló magát Batumot is eredménytelenségrel bombázta s ezzel a szárazföldi hadsereg hadműveleteit elősegítette.

A Batum ellen operáló török hadsereg legkeletibb oszlopa Artvin felé előnyomulóban megszállotta nemcsak ezt a helységet, hanem a körülötte elterülő bányavidéket is és ezzel hatalmába kerítette a Batum—Ardahan közti útcsomópontot, melynek Karsz várára nézve nagy jelentősége volt.

Tovább keletre előnyomuló kisebb oszlopok Artvintól és Ardanutochtól délre Olty ellen működtek és 1914 december végén és 1915 január elején orosz területre lépve, megsemmisítettek egy orosz zászlóaljot.

Egy további török csoport az Olty és Id melletti harcokban működött eredménytelenségrel, az oroszokat visszanyomta, úgy hogy az ellenség itt is kénytelen volt a török területeket kiűriteni. A hadcsoport további előnyomulására az Olty—Ardahanon át vezető műút állott rendelkezésre, melyen Karsztól északnyugatra

Ardahan és Achalzik felé nyomult előre, Ardahan elfoglalta s egész Kozorig, illetve Pandjuretig jutott. (Mindkét helység Oltytól keletre fekszik.)

A török hadsereg főereje a Köpriköj—Sarykamis—Karsz műúton előnyomulva, az oroszokat Sarykamisra vetette vissza, majd nagy nehézségek leküzdése után Szoghanly vidékét meghódítva, Karszot fenyegette, végül Ardi és Alagez mellett — kb. 30 kilométerre Köpriköjtől keletre — az ellenséget visszavonulásra kényszerítette.

Az orosz Kaukázus-hadsereg így Batumtól Araszig orosz területre vettették vissza; emellett az egész vonalon a török hadsereg folytatta a további támadásokat. Épp így a Muradvölgyben az ozmán hadsereg az oroszokat az összes még megszállott török területekről saját földjére űzte vissza.

AZ ELSŐ KAUKÁZUSI HADJÁRAT MÉRLEGE.

Az 1914-ik esztendő tehát a törökök kedvező eredménnyel zárták. Nemcsak megtisztították országukat az orosz betöréstől, hanem az arcvonal nagy részén orosz területre nyomultak be s állandó támadásokkal igyekeztek folyton tért nyerni. Az év végéig beszállított orosz foglyok száma 15.400 főt tett ki. Volt azonban más jelentősége is a török sikereknek. A mohamedánok lakta orosz területeken a forrongás komoly jelei kezdtek mutatkozni, némely helyeken fölkelések támadtak, melyek az orosz hadsereget komoly veszedelemmel kezdték fenyegetni. Az orosz a tőle megszokott kegyetlenséggel állott bosszút s megfélemlítéssel igyekezett gátat vetni a forrongás további terjedésének. Visszavonulás közben az orosz hadsereg mintegy 40 falut felperzselt, lakóit részint legyilkolta, részint fogolyként Oroszország belsőjébe hurcolta. A civilizációt kigúnyoló eljárás arra indította az ozmán kormányt, hogy a kaukázusi hadsereg parancsnokának jelentései alapján *hivatalosan* kijelentette, hogy : »az oroszok mint a vadak a népjog és a civilizáció minden törvénye ellen cselekszenek. Visszavonulásuk közben saját mohamedán vallású honfitársaik szemeit kiszúrták, aggodat és védtelen gyermekeket legyilkoltak. Midőn kényszerülve voltak kiűriteni azokat a török területeket, melyekbe a háború elején betörték, a fegyvertelen férfilakosságot összefogdosták, vagyonukat, javaikat és készpénzüket lefoglalták, anélkül hogy a károsultnak legalább egy nyugtát adtak volna

az elharácsoltságokról. Ily gyávákhoz illő cselekedetek mellett megtették az oroszok még azt is, amit egyetlen más civilizált hadsereg nem merne megtenni: megtámadták a tábori kórházakat, a sebesülteket felkoncolták és — ami barbárságukat megkoronázta — vonakodtak a genfi egyezmény által semlegesnek nyilvánított Vörös félholdat elismerni. A török kormány kötelességének tartja ezeket a barbár tetteket a civilizált világ ítélete alá bocsátani.»

1915 január hó végéig a helyzet általában változatlan maradt. Az oroszok ugyan megpróbálkoztak egy áttörési kísérlettel Olty környékén, vállalkozásuk azonban a török hadsereg bátorságán hajótörést szenvedett. Az orosz hadsereg különben sem volt olyan, hogy vereségek után egyhamar offenzívára lett volna képes. A küzdelem majdnem ugyanazon a helyen hülámozott ide-oda, anélkül hogy bármelyik fél is lényeges eredményeket tudott volna elérni. Elmult február is, mindkét fél lassanként megszüntette a harcot s a kemény állásait megerősítve igyekezett a minél szívósabb védelemre berendezkedni.

A harc ily elcsendesülésének okai voltak orosz részről a Kárpátokban és Lengyelországban szenvedett óriási veszteségek, török részről pedig a dardanellai események, melyeknek behatása alatt egyik fél sem volt képes a kaukázusi frontra új csapatokat szállítani. Másrészt az igen magas fekvésű területen a mély hó s az 1915. év elején beállott kemény hideg is gátat vetett ezen a kivételesen zordon területen minden további nagyarányú vállalkozásnak.

ÉSZAK-PERZSIA FELSZABADÍTÁSA.

Perzsia északnyugati részében, közvetlenül a török-orosz határ csücskében terül el a perzsa Aszerbeidzsán tartomány, melynek fővárosa Tebrisz. A valóságban csak névleg volt perzsa birtok, mert tulajdonképpen régen orosz uralom alatt nyögött. Törökország a Kaukázusban folytatott hadműveleteivel kapcsolatban elérkezettnek látta az időt arra, hogy az elnyomott mohamedán lakosságú tartományt felszabadítsa. Szükséges volt ez nemcsak érzelmi és politikai okokból, hanem főleg azért, mert a Kaukázus ellen operáló török hadsereg innen állandóan oldalában és hátában volt fenyegetve. A célt csak támadólag lehetett megoldani s Törökország ezért két oszlopban határozta el az előnyomulást és pedig, amit itt különösen hangsúlyoznunk kell, *a perzsa parlament és kormány beleegyezésével*. A török főerő Revandusz irányából

nyomult be Perzsiába, az Urmia-tó gazdag lapályára, míg egy kis mellékoszlop mint a kaukázusi hadsereggel való összeköttetés az Urmia-tó megkerülésével annak partjai mentén haladt. Szaucsbulaknál bukkantak először orosz megszálló csapatokra, ezeket elhatározóan megverték s gyors visszavonulásra kényszerítették. A visszavonuló orosz csapatokat keményen üldözve, mintegy 100 kilométerrel tovább keletnek ismét megállásra kényszerítették s Marhametabad mellett 1914 december 28-án újból megverték.

Egyidejűleg egy kisebb különítmény elvált a főoszloptól s Urmia felé előnyomulva megverte az oroszokat s a velük együtt harcoló megvesztegetett Baghir khán csapatait. Röviddel ezután a megerősített Urmia város is a törökök kezére került. Az elért eredmények katonailag nem jelentettek nagyon sokat, hiszen csak alárendelt erők léptek akcióba perzsa területen s az egész vállalat inkább egy expedíció, mint hadművelet jellegével bírt, annál nagyobb volt azonban a gazdasági és politikai siker. Az Urmia-tó környékének meghódításával Perzsia legtermékenyebb területe jutott a törökök kezére, mely terület a perzsa lakosság mintegy negyedrészt látta el élelemmel, azonkívül a török siker jel volt az Urmia-tó környékbéli törzseknek a felkelésre.

Az Urmia várost meghódító török oszlop feltartóztatlanul nyomult tovább észak felé, keresve az összeköttetést azzal a hadoszloppal, mely a török kaukázusi hadsereg szárnyát fedezendő a Van-tó vidékéről az Urmia-tó északi partjai felé haladt s a Sarad és Kotur melletti diadalmas harcok után a perzsa határt átlépve, Choi előtt megjelent s kényszerítette az oroszokat e megerősített hely elhagyására.

A két hadoszlop Diliman környékén egyesült s immár semmi sem állott útjában annak, hogy a törökök Tebrisz, a tartomány fővárosa felé induljanak. A török főoszlop az Urmia-tó keleti partján szintén Tebrisz felé fordult s így a két oldalról a főváros felé közeledő hadoszlopok feltartóztatlanul haladtak előre.

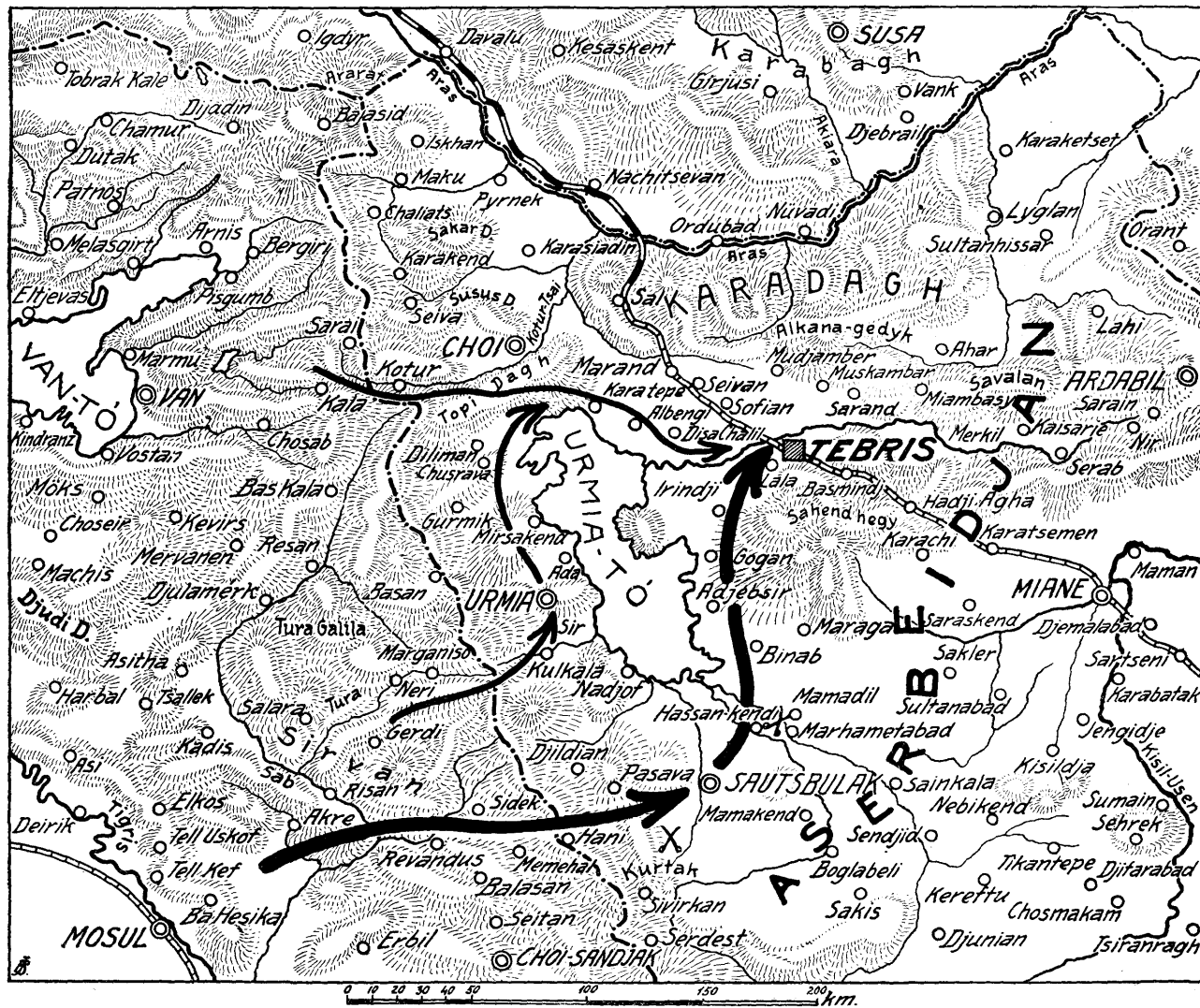
1915 január 13-án a vörös félhold lengett Tebrisz falain; a nagy perzsa kertváros, Aszerbeidzsán fővárosa, mely 1909 óta nyögött az orosz megszálló csapatok uralma alatt, kitörő örömmel fogadta a bevonuló török hadakat.

Tebrisz különben harc nélkül jutott a törökök kezére, ott az orosz uralom már előbb megkapta a halálos döfést. Hachmet Emir ugyanis a szent háború fetváját kihirdette, mire Aszerbeidzsán mohamedán lakossága azon-

Török gépfegyverosztag áthatol a Kaukázus hóborította szorosain.

Kaskeline F. rajza.

A törökök előnyomulása Perzsiában. A nyílak a török csapatok előnyomulásának irányát jelzik.

nal fegyvert ragadott, hogy a szent ügyért feláldozza magát. Pontos adataink a felkelésről nincsenek, megbízható helyekről csak annyi szivárgott ki, hogy Tebriz lakossága, egyesülve a környékbeli vad hegyi törzsekkel a dsiddah parancsától tüzelve, az orosz önkényuralom okozta szenvedéseitől bosszúra ingerelve felázadt, az oroszok között óriási vérfürdőt rendezett, melynek állítólag 2000 orosz esett áldozatul. Mialatt az orosz követ az aszerbeidzsáni események miatt Teheránban erélyes tiltakozást nyújtott be a perzsa kormánynál, az oroszok tebrizsi főkonzulja az odavaló német konzulátuson keresett védelmet s otthonának megoltalmazására német zászlóért könyörgött. A német konzul segített, amennyire lehetett, úgy hogy az oroszok közül néhányan túléltek a tebrizsi vérfürdőt. Mikor azonban megjelentek a török csapatok, a még

visszamaradt orosz lakosság is sietve menekülni kényszerült.

Az orosz hivatalos világ a Perzsiában szenvedett kudarcot szépitgetni igyekezett s hivatalos jelentésében kifejtette, hogy az egyes helyőrségeket nem az ellenség nyomása alatt ürtette ki, hanem az ottani csapatok »tervszerű összpontosításának végrehajtása tette szükségessé egyes városok elhagyását«. Az »átcsoportosítás« minden ellenséges behatás nélkül rendben és tervszerűen folyt le, mindössze egy ütközet volt és pedig Marhametabad mellett, mely azonban »az oroszokra kedvező eredménnyel« végződött.

Ezzel szemben csak emlékeztetnünk kell arra, hogy egyrészt a döntő ütközet az orosz és török csapatok között Szaucbulaknál folyt le s az orosz által említett marhametabadi összecsapás már csak egy üldözés közben kelet-

kezett kényszerítő utóvéd harc volt, másrészt pedig Choi mint megerősített hely került a törökök kezére s így valószínűtlen az, hogy az oroszok egy várat elhagyjanak csak azért, hogy csapataikat másutt összpontosítsák. A vár jellege már magában hordja ama szándék kifejezését, hogy az oroszok e helyet minden eshetőségre tartani akarták.

Végül utalnunk kell még arra is, hogy Perzsia északnyugati csücskének kiürítése az oroszokra azzal a stratégiai hátránnyal is járt, hogy innen a törökök az orosz kaukázusi hadsereg szárnyát fenyegették ; semmi elfogadható ok nem támogatja tehát azt az állítólagos elhatározást, mintha az oroszok önként ürítették volna ki Aszerbeidzsánt.

